

ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Ιστορία, αντιλήψεις, ομάδες

Βασίλης Ριτζαλέος, μέλος ΕΔΙΠ

Στόχος της ενότητας δεν είναι να εξαντλήσει τα ζητήματα της ιστορίας του Ιουδαϊσμού, των πεποιθήσεων και των διαφόρων ομάδων του. Στόχος είναι να γνωρίσουμε βασικές πτυχές της παλαιότερης μονοθεϊστικής θρησκείας και να τις συνδέσουμε με τον καθημερινό πολιτισμό των Εβραίων όπως τις θίξαμε στο μάθημα. Το σημαντικότερο ορόσημο για τη διάσπαση του παραδοσιακού Ιουδαϊσμού σε διάφορες ομάδες ήταν η εποχή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού (17^{ος}-18^{ος} αιώνας). Στην ενότητα παρουσιάζονται οι ορθόδοξοι, οι παραδοσιακοί, οι μεταρρυθμιστές και οι ριζοσπάστες Ιουδαίοι. Με την τελευταία ομάδα των «ανεξάρτητων» Εβραίων, τίθεται το ακανθώδες ερώτημα αν μπορεί κάποιος να θεωρείται Εβραίος χωρίς να ασπάζεται τον Ιουδαϊσμό. Τα υπογραμμισμένα αποτελούν τα σημαντικότερα σημεία της ενότητας. Τέλος να σημειωθεί πως οι πηγές συμπληρώνουν την εξεταστέα ύλη και δεν αποτελούν μέρος της.

Οι απαρχές του μονοθεϊσμού στους Ισραηλίτες: Στη μελέτη του “Judaism. History, Belief and Practice”, ο πανεπιστημιακός καθηγητής του Ιουδαϊσμού και ραβίνος Dan Cohn Sherbok συγκέντρωσε τις **σημαντικότερες θεωρίες** για τις απαρχές του μονοθεϊσμού στους Ισραηλίτες:

α) Ορισμένοι μελετητές του Ιουδαϊσμού υποστηρίζουν πως ο **μονοθεϊσμός προέκυψε από τη διάψευση των προσδοκιών σε θρησκεία της Μεσοποταμίας κατά τη δεύτερη χιλιετία,**

β) άλλοι μελετητές υποστηρίζουν πως ο Μωυσής εισάγει το μονοθεϊσμό στους Ισραηλίτες ακολουθώντας τις θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις ενός Αιγύπτιου Φαραώ, του Akhenaton, κατά τον 14^ο αι. π.Χ. και

γ) ο μονοθεϊσμός δεν μπορεί να αποδοθεί στον Αβραάμ ή τον Μωυσή αλλά σε μια σύγκρουση λατρειών και θρησκευτικών αντιλήψεων. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, ενώ λατρεύονταν πολλές θεότητες, ο Θεός του Ισραήλ αποκαλύφθηκε, ενέπνευσε τους ηγέτες του λαού του Ισραήλ και τους οδήγησε στη Γη της Επαγγελίας. Επομένως, πρόκειται για τη λατρεία ενός Θεού ανάμεσα σε πολλούς παρά για έναν εξαρχής μονοθεϊσμό. Ο τελευταίος φαίνεται πως συνέβη ανάμεσα στον 9^ο και 6^ο αι. π.Χ. (πριν από την εξορία των Ισραηλιτών στη Βαβυλωνία).

Σχετικά με τις εξωτερικές επιδράσεις στη συγγραφή της Βίβλου, οι μελετητές της υποστηρίζουν πως οι **απαρχές των πέντε πρώτων βιβλίων (Πεντάντευχου)**, που αποτελούν τα σημαντικότερα ιερά κείμενα του Ιουδαϊσμού, **εντοπίζονται στους νομικούς κανόνες ανατολικών λαών**. Η έννοια της «**συνθήκης**» ή του «**συμβολαίου**» ανάμεσα στον Θεό και τον λαό του Ισραήλ ανάγεται **στα πολιτικά κείμενα των συνθηκών μεταξύ βασιλέων και υποτελών στους Χετταίους** τη δεύτερη χιλιετία και **στους Ασσύριους** την πρώτη χιλιετία. Ωστόσο υπάρχει μια σημαντική διαφορά: **οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από το Νόμο του Θεού** δεν ήταν **υπόθεση μόνο της ελίτ**, όπως στην περίπτωση των ανατολικών λαών, αλλά **ολόκληρου του λαού του Ισραήλ**. Ο Νόμος βρισκόταν **στο κέντρο της δημόσιας ζωής** και ο λαός ήταν **υποχρεωμένος να τον εφαρμόσει για να γίνει το θέλημα του Θεού**. Οι συγγραφείς της Βίβλου **χρησιμοποιούν τις έννοιες της «συνθήκης»** ανάμεσα στο Θεό και τον λαό του Ισραήλ και του **«εκλεκτού λαού»** του Θεού για να προσδώσουν κύρος στο νομικό σύστημα και να εξασφαλίσουν τη σύμφωνη γνώμη και την υπακοή του λαού (Cohn-Sherbok, 2005, σ. 14-16).

Η περίοδος της βασιλείας: Σύμφωνα με τη βιβλική παράδοση, ο λαός του Ισραήλ, οργανωμένος σε δώδεκα φυλές, εγκαταστάθηκε στη γη της Επαγγελίας γύρω στο 1.200 π.Χ. Στην αρχή, για δύο αιώνες, η εξουσία ανήκε στους λεγόμενους Κριτές (Δικαστές). **Αυτήν την περίοδο λατρεύουν τον Θεό σε κινητό ιερό** το οποίο μεταφέρουν από τόπο σε τόπο (Cohn-Sherbok, 2005, σ. 32). Αν και οι Ισραηλίτες θεωρούσαν πως **ο Θεός ήταν η πραγματική ανώτερη αρχή τους**, η χαλαρή ένωση των φυλών χωρίς βασιλιά κρίθηκε ανεπαρκής απέναντι στις εξωτερικές απειλές και οι Ισραηλίτες **υιοθέτησαν το θεσμό της βασιλείας** και επέλεξαν τον Σαούλ για βασιλιά τους το 1000 π.Χ.. **Η Ιερουσαλήμ έγινε πρωτεύουσα του κράτους από τον διάδοχο του Δαβίδ.** Ο επόμενος βασιλιάς, ο Σολομών, κατασκεύασε τον πρώτο Ναό πιθανότατα **στα πρότυπα των ναών του θεού Βάαλ των Ουγκαρίτ** στη Συρία (απόδειξη των αλληλοεπιδράσεων ανάμεσα στους λαούς της Ανατολής) [Cohn-Sherbok, 2005, σ.38].

Ο βασιλιάς Σολομών επιβλέπει την κατασκευή του Ναού σε λατινικό χειρόγραφο της Βίβλου του 1526-1529 από το Αββαείο του Αγίου Αμάντ, Γαλλία.

Δικαιώματα: The Art Archive / Bibliotheque Municipale Valenciennes/Dagli Orti.

Με το θάνατο του Σολομώντα το βασίλειό του διαιρέθηκε στην Ιούδα (νότιο) και το Ισραήλ (βόρειο) [Cohn-Sherbok, 2005, σ. 58]. Το βόρειο βασίλειο κατακτήθηκε από τους Ασσύριους (βασίλειο της Μεσοποταμίας) [Cohn-Sherbok, 2005, σ.45]. Αργότερα, το νότιο βασίλειο βρέθηκε κι αυτό κάτω από την κυριαρχία των Ασσυρίων και η ειδωλολατρία αντικατέστησε την πίστη στον έναν θεό (Cohn-Sherbok, 2005, σ.68). Μετά την ήττα των Ασσυρίων από τους Βαβυλωνίους, οι τελευταίοι κατέκτησαν όλα τα εδάφη των Ισραηλιτών, κατέστρεψαν το Ναό του Σολομώντα και μετέφεραν τους Ισραηλίτες στη Βαβυλωνία το 586 π.Χ (θεωρήθηκε σαν τιμωρία του Θεού για την επιστροφή τους στην ειδωλολατρία) [Cohn-Sherbok, 2005, σ.70].

Ύστερα από μισό αιώνα, ο Κύρος της Περσίας κατέκτησε τη Βαβυλωνία, κήρυξε την ανεξιθρησκία και επέτρεψε την επιστροφή των Εβραίων στην πατρίδα τους και την ανοικοδόμηση του Ναού του Σολομώντα για τη λατρεία του Θεού στην ίδια θέση με τον πρώτο ναό το 515 π.Χ.. Στα μέσα του 5ου αι π.Χ., με την επιστροφή των Εβραίων στην Judah, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αποφυγή των γάμων με μέλη άλλων φυλών, στην τήρηση των θρησκευτικών κανόνων σύμφωνα με την Πεντάτευχο και στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές. Η Ιερουσαλήμ καθιερώνεται ως το κέντρο του Ιουδαϊσμού (Cohn-Sherbok, 2005, σ. 74-80).

Η στήλη Tel Dane χρονολογείται στον 9^ο αι. π.Χ. και αποτελεί την πρώτη επιβεβαιωμένη αρχαιολογική αναφορά στον βασιλικό οίκο του Δαβίδ εκτός της Βίβλου. Ανακαλύφθηκε το 1993 και βρίσκεται στο μουσείο του Ισραήλ.

7. [Σκότωσα τον Ιεχώ]ραμ γιο [του Αχαάβ]

8. βασιλιά του Ισραήλ και [εγώ] σκότωσα τον [Αχάζ]ιαού, γιο του [Ιωράμ συγγενή-]

9. του Οίκου του Δαβίδ, και κατέστρεψα [τις πόλεις τους σε ερείπια και γύρισα]

Η ελληνιστική κυριαρχία: Η Judah (στο εξής Judaea=Ιουδαία) κατακτήθηκε από τον Αλέξανδρο και, μετά το θάνατό του και τις συγκρούσεις των διαδόχων του, πέρασε στον έλεγχο των Πτολεμαίων από το 320 π.Χ. έως το 198 π.Χ. Σύμφωνα με τον Εβραίο ιστορικό και λόγιο Ιώσηπο Φλάβιο (37-100μ.Χ.), ο Μέγας Αλέξανδρος έδωσε άδεια εγκατάστασης των Εβραίων στην Αίγυπτο παραχωρώντας ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες σε αντάλλαγμα της αφοσίωσής τους προς εκείνον. Ωστόσο, στις τελευταίες έρευνες, αμφισβητείται η αξιοπιστία των ισχυρισμών του. Στα χρόνια των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, εκατό χιλιάδες Εβραίοι (κυρίως αιχμάλωτοι) μεταφέρθηκαν στην Αίγυπτο μετά την κατάκτηση της Παλαιστίνης από τους Πτολεμαίους. Αργότερα, ο Πτολεμαίος Β΄ ο Φιλάделφος πρόσφερε αμνηστία και απελευθέρωσε τους Εβραίους (Borgen, 1996, σ. 75). Σύμφωνα με τις πηγές, ο ίδιος ηγεμόνας ανέθεσε σε 70 ή 72 Ελληνόγλωσσους Εβραίους, πρεσβύτερους από την Ιερουσαλήμ, **τη μετάφραση της Βίβλου στην ελληνιστική κοινή γλώσσα** για τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας το 270 π.Χ. βλ. Louis H. Feldman, 2006 σ. 81).

Τον 2^ο αι. π.Χ. η Ιουδαία πέρασε στον έλεγχο του ελληνιστικού βασιλείου των Σελευκιδών. Ο βασιλιάς Αντίοχος Δ΄ ο Επιφανής εισήγαγε πολιτική εξελληνισμού των Εβραίων. Απαγόρευσε την αργία του Σαββάτου και την ανάγνωση της Τορά στον Ναό ενώ διέταξε τη λατρεία του Δία στο Ναό και τη σφαγή ζώων στον βωμό. Η ένοπλη εξέγερση των Εβραίων προκάλεσε την ανάκληση των μέτρων το 164 π.Χ. και σε ανάμνηση αυτής της νίκης καθιερώθηκε η γιορτή των φώτων (Χανουκά). Το 142-141 π.Χ. η επανάσταση των Μακκαβαίων εναντίον των Σελευκιδών στην Ιερουσαλήμ έφερε την απελευθέρωση της Ιουδαίας (Cohn-Sherbok, 2005, σ. 84-88).

Οι Εβραίοι στην αρχαία Ελλάδα: Η πρώτη μαρτυρία εβραϊκής παρουσίας στην Ελλάδα είναι μια επιγραφή του 300-250 π.Χ. από την Αττική. **Στο νησί της Δήλου σώζεται η αρχαιότερη συναγωγή εκτός Ισραήλ,** που έχει χρονολογηθεί στον πρώιμο 1^ο αι. π.Χ. (αν και αμφισβητείται από αρκετούς αρχαιολόγους). Τον 1^ο αι. μ.Χ. ο Φίλων από την Αλεξάνδρεια μαρτυρεί την ύπαρξη εβραϊκών κοινοτήτων σε πολλές περιοχές του ελληνικού χώρου. Η ρωμαϊκή κυριαρχία στον ελληνικό χώρο ενισχύει το αίσθημα ασφάλειας στους Εβραίους εξαιτίας της ανεκτικής τους πολιτικής (religio licita / θρησκεία αναγνωρισμένης από το νόμο). Όταν ο Απόστολος Παύλος επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη, βρήκε εκεί οργανωμένη κοινότητα, όπως και στους Φιλίππους, τη Βέροια, την Κόρινθο και πιθανώς την Αθήνα.

Συναγωγή Scuola Greca ή Tempio Greco
στην κέρκυρα του 17^{ου} αιώνα -
»Ελληνικός Ναός».

- Οι κοινότητες αυτές είναι γνωστές ως **ρωμανιώτικες** ή αλλιώς **ελληνοεβραϊκές** κοινότητες.
- Το κέντρο της κοινότητας είναι η **συναγωγή**.
- Διοικούνταν από τον **αρχισυνάγωγο** που διοριζόταν από την τοπική διοίκηση και από τους **πρεσβυτέρους**.
- Η γλώσσα είναι τα **ρωμανιώτικα** (**ελληνοεβραϊκή**). Ελληνική με εβραϊκούς χαρακτήρες.
- **Ρωμανιώτικες κοινότητες** υπήρχαν στα Ιωάννινα, στη Χαλκίδα, στην Πρέβεζα, στην Άρτα μέχρι το ΒΠΠ.

▪ Οι Εβραίοι στο Βυζάντιο

Α. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης μέχρι την Εικονομαχία (330-726): Το Βυζάντιο, ως συνέχεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, διατήρησε αρχικά για τους Εβραίους το καθεστώς της θρησκείας αναγνωρισμένης από το νόμο. Η σταθερή ενίσχυση της σημασίας του Χριστιανισμού στο κράτος και στην κοινωνία από τον 4^ο αιώνα προκάλεσε αλλαγές στο καθεστώς προστασίας και ανοχής των Εβραίων. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες υιοθετούν νόμους με πολλές απαγορεύσεις για τους Εβραίους (όπως την απαγόρευση κατασκευής νέων συναγωγών, της σύναψης μικτών γάμων Εβραίων και Χριστιανών). Παρά τις λιγοστές ιστορικές πηγές, φαίνεται πως τα περιοριστικά μέτρα δεν εφαρμόζονταν συστηματικά σε όλη την έκταση της Αυτοκρατορίας.

Β. Από την Εικονομαχία μέχρι τις Σταυροφορίες (726-1096): Την περίοδο της κρίσης της Βυζαντινής αυτοκρατορίας λόγω της Εικονομαχίας, ελήφθησαν μέτρα αντιεβραϊκού χαρακτήρα (π.χ. προσπάθειες προσηλυτισμού). Μετά τη λήξη της Εικονομαχίας και τη βελτίωση των συνθηκών, σημειώθηκε μαζική εγκατάσταση Εβραίων σε περιοχές του βυζαντινού κράτους. Αυτό οφείλεται στην εισαγωγή αντιεβραϊκών μέτρων στην παπική Ευρώπη.

Γ. Από τις Σταυροφορίες μέχρι την Άλωση (1096-1453): Η λατινική κυριαρχία προκάλεσε νέα προβλήματα στις εβραϊκές κοινότητες (1204-1261). Η αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας συνοδεύτηκε από μέτρα πολιτικής ανοχής απέναντι στους Εβραίους. Στον ελλαδικό χώρο η κυριαρχία της Βενετίας (Επτάνησα, Κρήτη κ.α.) επηρέασε τη ζωή των Εβραίων: άρχισαν να κατοικούν σε ιδιαίτερα τμήματα των αστικών κέντρων, τις λεγόμενες Εβραϊκές, έξω από τις οποίες δεν είχαν δικαίωμα κατοχής ακινήτων (εξαιρείται η Κρήτη).

Οι Εβραίοι υπό Ισλαμική κυριαρχία: Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα ο Μωάμεθ, ένας οδηγός караβανιών, κατήγγειλε τον πολυθεϊσμό στην αραβική χερσόνησο και διακήρυξε αρχικά πως οι βιβλικές μορφές του Αβραάμ και του Μωυσή εστάλησαν από τον Θεό για να προειδοποιήσουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν την ειδωλολατρία. Χριστιανοί και Εβραίοι δέχτηκαν το μήνυμα του Θεού. Όμως, ο Μωάμεθ ισχυριζόταν πως ο Θεός αποκαλύφθηκε εκ νέου σ' εκείνον και ο Μωάμεθ ανέλαβε να μεταφέρει το μήνυμά του στους ανθρώπους μέσω της νέας θρησκείας (Ισλάμ). Στόχος ήταν ο προσηλυτισμός των Εβραίων. Ωστόσο, οι Εβραίοι αρνήθηκαν να τον αναγνωρίσουν ως αληθινό προφήτη και ο Μωάμεθ θεωρούσε τον Ιουδαϊσμό μια νόμιμη αλλά ελλιπή θρησκεία. Μέχρι τα μέσα του 7^{ου} αι. (644), η Παλαιστίνη και η Μέση Ανατολή πέρασε στον έλεγχο των μουσουλμάνων και έγιναν τμήμα του χαλιφάτου.

Στις αρχές του 8ου αι. (711), το Ισλάμ εξαπλώθηκε μέχρι την Ισπανία μετά τις αραβικές κατακτήσεις. Με το σύμφωνο του Ομάρ (800), οι Εβραίοι αναγνώρισαν την κυριαρχία των Αράβων και απολάμβαναν θρησκευτική ανοχή και οικονομική ευημερία. Ωστόσο, δεν είχαν δικαίωμα να χτίζουν νέες συναγωγές ή να κάνουν προσηλυτισμό. Με την άδεια των Αράβων οι Εβραίοι εγκατέλειψαν τη Βαβυλωνία και ίδρυσαν νέα κέντρα εβραϊκής ζωής εντός και εκτός του αραβικού χαλιφάτου. Την ίδια εποχή προσηλυτίστηκαν στον Ιουδαϊσμό οι Χαζάροι, τουρκικός λαός στον ποταμό Βόλγα (Cohn-Sherbok, 2005, σ.137-138). Σύμφωνα με τον μελετητή της ιστορίας των Χαζάρων καθηγητή Dunlop, η ανώτερη τάξη των Χαζάρων ασπάστηκε τον Ιουδαϊσμό και παρέμεινε μειονότητα στο κράτος τους (Dunlop, 1954, 89-91).

Καραΐτες, από τη Βαβυλωνία στην Κριμαία της Μαύρης Θάλασσας: Το 760 εμφανίστηκε το κίνημα των Καραϊτών εντός της εβραϊκής κοινότητας στη Βαβυλωνία η οποία βρισκόταν στον έλεγχο των Αράβων. Ο ιδρυτής του κινήματος Ανάν Μπεν Νταβίντ υποστήριζε πως **οι Εβραίοι πρέπει να ακολουθούν αποκλειστικά το Νόμο και όχι τις ραβινικές εντολές** και υιοθέτησε μαζί με τους οπαδούς του ένα πολύ **αυστηρό πλαίσιο θρησκευτικής λατρείας και ζωής**. Ίδρυσαν το σημαντικότερο θεολογικό κέντρο τους στην Ιερουσαλήμ και αντιμετωπίστηκαν ως αιρετικοί από τον υπόλοιπο Ιουδαϊσμό. Μετά την πτώση της Ιερουσαλήμ στα χέρια των Χριστιανών της Δύσης στην πρώτη σταυροφορία, οι Καραΐτες στράφηκαν στο Βυζάντιο και από εκεί **πέρασαν στην Κριμαία (Μαύρη Θάλασσα)**, στην Πολωνία και τη Λιθουανία (Cohn-Sherbok, 2005, σ. 142-145).

Οι Εβραίοι στη μουσουλμανική Ισπανία και σε άλλες ισλαμικές χώρες: Από τον 8^ο έως το 10^ο αι. το αραβικό χαλιφάτο διασπάστηκε σταδιακά και έδωσε τη θέση του σε ανταγωνιστικά μεταξύ τους χαλιφάτα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την απώλεια του κυρίαρχου ρόλου των ραβινικών ακαδημιών (γεσιβότ) της Βαβυλωνίας και τη δημιουργία αποκεντρωμένων ραβινικών κέντρων για τη μελέτη και την ερμηνεία του νόμου (στη Ραμάλα, στην Ιερουσαλήμ, στη Φεζ, στην Αίγυπτο). Ωστόσο, η Ισπανία και η Κόρντοβα, η πρωτεύουσα του χαλιφάτου, αναδείχτηκαν σε σημαντικές εστίες του εβραϊκού πολιτισμού και συγκέντρωσαν πλήθος μορφωμένων Εβραίων της Διασποράς. Το ίδιο συνέβη σε άλλες ισπανικές πόλεις, όπως στο Τολέδο, τη Σαραγόσα, τη Σεβίλλη. Στα μέσα του 12^{ου} αι. η χρυσή εποχή των Εβραίων στην Ισπανία έφτανε στο τέλος της. Μια βερβερική (μουσουλμανική) δυναστεία από το Μαρόκο άρχισε να καταδιώκει τους Εβραίους. Οι ραβινικές ακαδημίες και οι συναγωγές έκλεισαν. Άλλοι προσηλυτίστηκαν στο Ισλάμ, άλλοι κατέφυγαν στη χριστιανική Ισπανία, άλλοι μετανάστευσαν σε ισλαμικές χώρες, όπως ο φιλόσοφος Μαΐμονίδης στην Αίγυπτο (Cohn-Sherbok, 2005, σ. σ. 151-152).

Οι Εβραίοι στη χριστιανική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα: στη Δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα οι Εβραίοι ήταν οργανωμένοι σε κοινότητες (kahal) που απολάμβαναν καθεστώς αυτοδιοίκησης στη φεουδαρχική Ευρώπη. **Κάθε κοινότητα ήταν υπεύθυνη για τους κανόνες της εσωτερικής θρησκευτικής ζωής** καθώς απουσίαζε ο θεσμός του Εξιλάρχη, του ηγέτη όλων των Εβραίων, όπως συνέβαινε στις μουσουλμανικές χώρες. Για αυτό το λόγο υπήρχαν αρκετά ραβινικά κέντρα κυρίως στη Γερμανία και τη Γαλλία. **Την περίοδο της πρώτης Σταυροφορίας για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων, ξέσπασαν αντιεβραϊκοί διωγμοί στη Γερμανία. Ο αποκλεισμός των Εβραίων από τις εμπορικές συντεχνίες οδήγησε πολλούς από αυτούς στις τραπεζικές εργασίες και το στερεότυπο του Εβραίου τοκογλύφου και εκμεταλλευτή άρχισε να κυριαρχεί στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Τον 12^ο αι. εμφανίζεται ο λίβελος (συκοφαντία) του τελετουργικού φόνου,** σύμφωνα με τον οποίο οι Εβραίοι απαγάγουν και σκοτώνουν τα χριστιανόπουλα για να παρασκευάσουν άζυμα κατά το εβραϊκό Πάσχα. Άλλωστε οι Εβραίοι κατηγορούνταν ανά τους αιώνες για τη σταύρωση του Ιησού.

Το 1215 η Δ΄ Σύνοδος του Λατερανού της παπικής Εκκλησίας αποφάσισε να ενισχύσει τους περιορισμούς σε βάρος των Εβραίων:

Διατάσσεται ότι στο εξής οι Εβραίοι και των δύο φύλων θα διακρίνονται από άλλους ανθρώπους από τα ενδύματά τους, όπως άλλωστε τους είχε επιβληθεί από τον Μωυσή. Δεν θα εμφανίζονται δημόσια κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας, καθώς κάποιοι μεταξύ τους αυτές τις ημέρες φορούν τα καλύτερα ενδύματά τους και κοροϊδεύουν τους χριστιανούς που είναι ντυμένοι στο πένθος. Οι παραβάτες θα τιμωρηθούν δεόντως από τις κοσμικές δυνάμεις, ώστε να μην τολμούν πλέον να περιφρονούν τον Χριστό παρουσία των Χριστιανών.

Το 1240 Δομινικανοί ιερείς στο Παρίσι ισχυρίζονταν πως το Ταλμούδ συκοφαντούσε τον Ιησού και προέτρεπε σε δολοφονία των μη Εβραίων. Παρά τις εξηγήσεις των εβραϊκών αρχών, το Ταλμούδ ρίχτηκε στη φωτιά. Οι Εβραίοι εκδιώχθηκαν τόσο στη Γαλλία όσο και στη Γερμανία κατά τον 12^ο και 13^ο αι.. Στη Γερμανία καταστράφηκαν εκατό σαράντα εβραϊκές κοινότητες το 13^ο αι.. Τον 14ο αιώνα οι Εβραίοι κατηγορήθηκαν πως ευθύνονταν για την εξάπλωση του Μαύρου Θανάτου (πανούκλα) επειδή δήθεν μόλυναν τα πηγάδια, και γνώρισαν μεγάλες διώξεις στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Στο χρονικό του Conrad Von Meganberg ο συγγραφέας θέτει σχετικά ερωτήματα:

Σε πολλά πηγάδια βρέθηκαν σακούλες γεμάτες με δηλητήριο, και αμέτρητος αριθμός Εβραίων σφαγιάστηκε στη Ρηνανία, στη Φραγκονία και σε όλες τις γερμανικές χώρες. Στην πραγματικότητα, δεν ξέρω αν ορισμένοι Εβραίοι το είχαν κάνει αυτό. Αν ήταν έτσι, σίγουρα το κακό θα ήταν χειρότερο. Αλλά ξέρω, από την άλλη ότι καμία γερμανική πόλη δεν είχε τόσους πολλούς Εβραίους όσους η Βιέννη, και τόσοι πολλοί από αυτούς εκεί υπέκυψαν από την πανούκλα, ώστε αναγκάστηκαν να διευρύνουν το νεκροταφείο τους και να αγοράσουν περισσότερα κτίρια. Θα ήταν πολύ ανόητοι να δηλητηριάσουν τον εαυτό τους (Cohn-Sherbok, 2005, σ. σ. 154-163).

■ Το 1492 οι καθολικοί βασιλείς της Ισπανίας Φερδινάνδος Β της Αραγωνίας και Ισαβέλλα Α της Καστίλης, αφού κατάφεραν να καταλάβουν τα εδάφη του χαλιφάτου, αποφάσισαν να ενώσουν τα βασίλεια τους για τη δημιουργία της ενιαίας Ισπανίας και να επιβάλουν τον καθολικισμό στους αλλόθρησκους πληθυσμούς.

■ Όσοι Εβραίοι αρνήθηκαν τον εκχριστιανισμό τους υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την Ισπανία (αλλιώς κινδύνευαν από την Ιερά Εξέταση). Οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν στην Πορτογαλία, στη Βόρεια Αφρική, στην Ιταλία και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (ανατολική διασπορά των Σεφαρ[α]διτών), όπου τους υποδέχτηκε θερμά ο σουλτάνος Βαγιαζήτ Β.

■ Δημιουργήθηκαν σπουδαίες κοινότητες σεφαρ[α]διτών στη Θεσσαλονίκη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και μικρότερες στη Σόφια, στην Αδριανούπολη, στο Βουκουρέστι, στην Κραϊόβα.

■ Η γλώσσα τους ονομάζεται λαντίνο ή Τζουντέσμο ή Ισπανικά (μεσαιωνική ισπανική με αρχαϊκά στοιχεία και γλωσσικά δάνεια από την εβραϊκή, την τουρκική, την ελληνική και άλλες γλώσσες).

Map by M. L. Lushant, according to N.H. Balant (Extracted from the *Encyclopaedia Judaica*, vol. 14, pp. 1166-1168)

Η έξοδος των Εβραίων από την Ισπανία το 1492

Οι Ασκενάζι Εβραίοι είναι η δεύτερη και μεγαλύτερη, σε γεωγραφική διασπορά και αριθμό, ομάδα Εβραίων που διαμορφώνεται στις εβραϊκές κοινότητες του γερμανικού χώρου στις όχθες του ποταμού Ρήνου (περιοχές Μάινζ και Worms) πριν από τον 11^ο αιώνα. Στη συνέχεια (11^{ος}-13^{ος} αι.) εξαπλώνονται από τη Βόρεια θάλασσα μέχρι τη βόρεια Ιταλία και από την Ορλεάνη της Γαλλίας μέχρι την Πράγα. Τον 15^ο και 16^ο αιώνα, σημειώνεται η μεγάλης σημασίας μετανάστευση στην ανατολική Ευρώπη (Πολωνία, Λιθουανία, Ρουμανία και Ουκρανία) και το κέντρο των Ασκεναζί μεταφέρεται στην Ανατολή. Τον 18^ο και 19^ο αι. μεταναστεύουν στη Ρωσία. Από το τέλος του 19^{ου} αι., εξαιτίας των διώξεων στη Ρωσία, μεταναστεύουν στις ΗΠΑ, στην Παλαιστίνη, στην Αυστραλία και στη Νότια Αφρική. Η γεωγραφική τους εξάπλωση και η πληθυσμιακή τους αύξηση τούς καθιστούν τη μεγαλύτερη εβραϊκή ομάδα.

Ένα σημαντικό γνώρισμα της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους είναι η χρήση των Γίντις (Ιουδο-γερμανικών), αρχικά για τις καθημερινές ανάγκες και στη συνέχεια για τις λογοτεχνικές αναζητήσεις. Η βάση της γλώσσας είναι οι γερμανικές διάλεκτοι στις πρώτες εγκαταστάσεις των Ασκεναζί. Μετά την εξάπλωση στην Ανατολή, το κέντρο των γίντις είναι πλέον η Ανατολική Ευρώπη και τα Γίντις δέχονται κυρίως την επίδραση των σλαβικών γλωσσών όπως ομιλούνται στην Πολωνία, στη Λευκορωσία, στην Ουκρανία (πολύ λιγότερο στη Ρωσία). Υπάρχουν παραλλαγές των γίντις λόγω της επίδρασης των τοπικών γλωσσών (π.χ. της ρουμανικής). Μετά το 1700, εξαιτίας του Διαφωτισμού, τα Γίντις υποχωρούν στη Δύση καθώς οι μορφωμένοι Εβραίοι υιοθετούν τις δυτικές γλώσσες. Αντίθετα, στην ανατολική Ευρώπη, τα Γίντις δεν είναι μόνο ένα μέσο καθημερινής επικοινωνίας των μαζών αλλά αποκτούν χαρακτηριστικά γλώσσας που γίνεται το μέσο έκφρασης της εβραϊκής διανόησης. Ωστόσο, η εβραϊκή θεωρείται σημαντικότερη γλώσσα από τα γίντις και είναι κυρίαρχη στη θρησκευτική ζωή. Η γραπτή μορφή των γίντις είναι η εβραϊκή. Οι Ασκενάζι διαφέρουν από τους Σεφαρ[α]δίτες στη γλώσσα, στην προφορά της εβραϊκής, στα έθιμα, στην ερμηνεία των Ιερών βιβλίων, στο τελετουργικό, στην οργάνωση των συναγωγών.

Οι σημαντικότερες μεταναστευτικές ροές των Εβραίων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη στο μεσαίωνα (1016-1494)

Ομάδα / γλώσσα	Σεφαρδím ή Σεφαρδίτες (λαντίνο)	Ασκεναζί μ ή Ασκεναζί (Γίντις)	Ανατολικοί Εβραίοι (Μιζράχι)
Τουρκία			
Βουλγαρία			
Ρουμανία			
Μολδαβία			
Ουκρανία			
Ρωσία			Νοτιοανατολικές περιοχές
Γεωργία			
Αρμενία			

Οι Εβραίοι της Τουρκίας, της Βουλγαρίας και της νότιας Ρουμανίας (Βλαχίας) είναι Σεφαρ[α]δίτες (Ισπανοεβραίοι) και μιλούν «ισπανικά» (λαντίνο). Όπως και ένας μικρός αριθμός Εβραίων της Τουρκίας και της Βουλγαρίας, οι Εβραίοι της κεντρικής και βόρειας Ρουμανίας, της Μολδαβίας, της Ουκρανίας και της Ρωσίας είναι Ασκεναζί και μιλούν κυρίως «γίντις». Οι Εβραίοι των νοτιοανατολικών περιοχών της Ρωσίας, της Γεωργίας και της Αρμενίας ονομάζονται ανατολικοί Εβραίοι ή Μιζράχι. Σήμερα, οι Σεφαρ[α]δίτες και οι Μιζράχι αντιμετωπίζονται ως ενιαία ομάδα στο Ισραήλ παρά τις διαφορετικές, πολιτισμικές και γλωσσικές, καταβολές τους.

ΟΙ ΑΣΚΕΝΑΖΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Συναγωγή στο Κίεβο (1895).

ΟΙ ΣΕΦΑΡ[Α]ΔΊΤΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΉΣ ΕΥΡΏΠΗΣ

Η συναγωγή της Αδριανούπολης χτίστηκε το 1909.

Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός και Ιουδαϊσμός: Η περίπτωση του Σπινόζα (1632-1677)

Η επίδραση του κινήματος του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στους Εβραίους της Ευρώπης άρχισε στην Ολλανδία (τότε Ενωμένες Επαρχίες) κατά τον 17^ο αιώνα, όταν Εβραίοι φιλόσοφοι αντιμετώπιζουν, για πρώτη φορά, τη θρησκεία υπό το πρίσμα των νέων επιστημονικών αναζητήσεων. Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της κίνησης, ο Εβραίος φιλόσοφος Μπαρούχ Σπινόζα (1632-1677), έγραψε τη «Θεολογικο-πολιτική πραγματεία» (στη λατινική γλώσσα) το 1670. Το βιβλίο του περιέχει πολλά στοιχεία από τη λεγόμενη «βιβλική κριτική» καθώς, ανάμεσα στα άλλα, αρνείται τη θεϊκή προέλευση της Πεντάτευχου (της Παλαιάς Διαθήκης) (Steinberg, n.d).

Πηγή εικόνας:

<https://thegreatthinkers.org/spinoza/biography/>

▪ Σύμφωνα με τον Σπινόζα οι αποφάσεις των ανθρώπων καθορίζονται από τα πάθη και τα συμφέροντά τους, ενώ η λογική προσφέρει λύσεις στην ανθρώπινη κοινωνία για την επιβίωσή της. Ο Σπινόζα υποστήριζε πως η αποκάλυψη του Θεού στον Μωυσή (οι Εντολές του Θεού) ήταν ο τρόπος με τον οποίο ο Μωυσής μπορούσε να προσφέρει ενιαίους νομικούς κανόνες στο λαό του Ισραήλ (Rosenthal, 1997, σ.240).

▪ Μέσω της θρησκείας καλλιεργείται το πνεύμα υπακοής στους νόμους και το κράτος, και από αυτήν την άποψη ο Σπινόζα θεωρεί πως η θρησκεία, αν και βλάπτει με τις δεισιδαιμονίες της, μπορεί να επιτελέσει θετική κοινωνική λειτουργία. Εξαιτίας των θρησκευτικών συγκρούσεων και αιρέσεων, ο Σπινόζα υποστήριζε την ίδρυση μιας παγκόσμιας θρησκείας που θα συμπυκνώνει τον ηθικό πυρήνα πολλών θρησκειών ενισχύοντας την αλληλεγγύη των πολιτών.

▪ Το έργο του «Θεολογικο-πολιτική πραγματεία» κυκλοφόρησε ανώνυμα εξαιτίας των σφοδρών αντιδράσεων των συντηρητικών Εβραίων εναντίον του (εκδιώχθηκε από τους κόλπους της εβραϊκής κοινότητας του Άμστερνταμ το 1656) [Steinberg, n.d.]

Τον 19^ο αιώνα, οι **Εβραίοι της Κεντρικής και της Δυτικής Ευρώπης** που ανήκουν στην οικονομική ελίτ άρχισαν να ενσωματώνονται κοινωνικά και να αφομοιώνονται πολιτιστικά υιοθετώντας την επίσημη γλώσσα, την εκπαίδευση, την εξωτερική εμφάνιση, ακόμη και τα μη εβραϊκά ονόματα. **Από το 1791 έως το 1870, τα ευρωπαϊκά κράτη παραχώρησαν καθεστώς πολιτικής ισότητας στους Εβραίους.** Οι τελευταίοι ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό και πίστη στο Κράτος τους θεωρώντας πως η πολιτική τους χειραφέτηση ήταν η αφετηρία για την αναγέννησή τους.

Η περίπτωση των Εβραίων της Ανατολικής Ευρώπης ήταν αρκετά διαφορετική. **Στην απολυταρχική αυτοκρατορική Ρωσία,** 5.200.000 Εβραίοι (σύμφωνα με την απογραφή του 1897) **ζούσαν σε καθεστώς πολιτικών διακρίσεων.** Σε αντίθεση με τους ομόθρησκους στη Δύση, **κατοικούσαν υποχρεωτικά μόνο στα εδάφη της Οριοθετημένης Περιοχής Εγκατάστασης** (Pale of Settlement) από το 1797 έως το 1917, **ζούσαν σε δικές τους συνοικίες ή ακόμη και σε μικρές πόλεις με σημαντικό εβραϊκό πληθυσμό (shtetl), διατηρούσαν ένα ξεχωριστό τρόπο ζωής με τη χαρακτηριστική γλώσσα τους (Γίντις, εβραϊκά),** την ιδιαίτερη ενδυμασία, το πυκνό δίκτυο θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών σωματείων που ήταν προσανατολισμένο στην παράδοση. Οι διακρίσεις και τα πογκρόμ εναντίον τους (1881-1884 και 1903-1906) έγιναν αιτία να μεταδοθεί στις λαϊκές εβραϊκές μάζες η πίστη ενός μικρού κύκλου διανοουμένων για ανανέωση της εθνικής αυτονομίας γύρω από τις αυτόνομες δομές των εβραϊκών κοινοτήτων.

Το Ολοκαύτωμα ήταν η συστηματική, προγραμματική, και κρατική πολιτική πρακτική διώξεων και εξόντωσης περίπου έξι εκατομμυρίων Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς και τους συνεργάτες του από το 1933 (άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία) έως το 1945 (ήττα της ναζιστικής Γερμανίας). Η λέξη της Αγγλικής «Holocaust» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «ολοκαύτωμα» και σημαίνει κυριολεκτικά "πλήρως καμμένη προσφορά θυσίας" σε θεό. Οι Ναζί, οι οποίοι ανέλαβαν την εξουσία στη Γερμανία τον Ιανουάριο του 1933, πίστευαν ότι οι Γερμανοί ήταν «φυλετικά ανώτεροι» και ότι οι Εβραίοι, που θεωρούνταν «κατώτεροι,» αποτελούσαν μια εξωτερική απειλή για την επινοημένη γερμανική φυλετική κοινότητα (<https://www.ushmm.org/el/>).

Η συνάντηση των αξιωματούχων των Ναζί στο Βάνζεε, έξω από το Βερολίνο, τον Ιανουάριο του 1942, σηματοδοτεί την ανάπτυξη των ναζιστικών στρατοπέδων εξόντωσης στην κατεχόμενη Πολωνία (1. Άουσβιτς, 2. Μπέλζεκ, 3. Μαϊντάνεκ, 4. Σόμπιμπορ, 5. Τρεμπλίνκα και 6. Χέλμνο). Η κορύφωση της συστηματικής δολοφονίας στα λεγόμενα «εργοστάσια θανάτου» σημειώθηκε το 1943-1944. Υπολογίζεται πως 2.700.000 Εβραίοι εξοντώθηκαν στα έξι στρατόπεδα της κατεχόμενης Πολωνίας.

Βασικές αρχές του Ιουδαϊσμού

- Οι μελετητές του Ιουδαϊσμού υιοθετούν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις για την ύπαρξη κάποιου δόγματος (μιας βασικής αρχής που δεν επιδέχεται ερμηνεία ή τροποποιήσεις) στη συγκεκριμένη θρησκεία: α. το μοναδικό δόγμα είναι η πίστη σ' έναν Θεό και β. η Βίβλος, το Ταλμούντ και η μεσαιωνική φιλοσοφία περιλαμβάνουν βασικές αρχές του Ιουδαϊσμού.
- Οι Chaim Pearl και Reuben Brookes, στους οποίους βασίζεται η παρουσίαση, ξεχωρίζουν τρία στοιχεία για τις βασικές αρχές του Ιουδαϊσμού: α. την πίστη στον Θεό, β. το Ισραήλ και γ. την Τορά.
- Ορισμός του Ιουδαϊσμού: εκτός από τον κεντρικό ρόλο της θρησκείας (τον θρησκευτικό νόμο και τη θρησκευτική διδασκαλία), πολλοί μελετητές θεωρούν πως ο Ιουδαϊσμός αφορά το σύνολο της εβραϊκής ζωής και σκέψης (ιστορία, γλώσσα, πολιτική σκέψη, κοινωνική ζωή, τέχνη). Τα ιερά βιβλία των Εβραίων ασχολούνται με όλες τις εκφάνσεις της ζωής και για αυτό μερικοί συγγραφείς υιοθετούν τον όρο «θρησκευτικός πολιτισμός» για να περιγράψουν τον Ιουδαϊσμό.
- Ο ρόλος της θρησκείας στην καθημερινή ζωή των Εβραίων αποτελεί και τη βασική διαφορά ανάμεσα στα διάφορα ρεύματα του Ιουδαϊσμού.

[πηγή: Chaim Pearl - Reuben Brookes, *Βασικές Αρχές του Ιουδαϊσμού*, μετάφραση Μάνθου Κρίσπη, έκδ. ΚΙΣΕ, Αθήνα 1964]

Η εβραϊκή διδασκαλία περί Θεού

- **Οι Εβραίοι αποδέχονται την ύπαρξη ενός και μόνο Θεού. Αρνούνται τον πολυθεϊσμό, όπως και την ιδέα της τριαδικότητας του χριστιανισμού.**
- **Μένουν προσηλωμένοι στη Βίβλο και στην πίστη πως ο Θεός δημιούργησε το σύμπαν, αποκαλύφθηκε στο λαό του Ισραήλ και έδωσε την Τορά.**
- **Για τους Εβραίους ο Θεός παρεμβαίνει στην ιστορία των εθνών και των ανθρώπων.**
- **Οι Εβραίοι πιστεύουν πως ο Θεός είναι ένα μεγάλο Πνεύμα που δεν έχει σχέση με την ύλη. Ο ανθρωπομορφισμός της Βίβλου (το χέρι ή το μάτι του Θεού στις υποθέσεις των ανθρώπων) είναι συμβολικός. Για αυτό και δεν επιτρέπουν την απεικόνισή του στις συναγωγές.**

Ισραήλ: ο περιούσιος λαός

- Βασική ιδέα στον Ιουδαϊσμό, η οποία επαναλαμβάνεται κατά την ανάγνωση της Τορά στη συναγωγή, είναι πως ο Θεός επέλεξε το λαό του Ισραήλ για μια συγκεκριμένη αποστολή (για αυτό ονομάστηκε περιούσιος ή εκλεκτός λαός του Θεού).
- Σύμφωνα με αυτήν τη βασική ιδέα, **ο λαός του Ισραήλ ανέλαβε την αποστολή να διδάξει στον κόσμο την Αλήθεια για τον έναν και μοναδικό Θεό, την αδελφότητα ανάμεσα στους ανθρώπους και να προσδώσει χαρακτήρα αυστηρής ηθικής σύμφωνα με τη θέληση του Θεού** («θα εκτελούμε τους νόμους του και θα ακολουθούμε τα διδάγματά του»).
- **Ανάμεσα στον Θεό και τον λαό του Ισραήλ υποστηρίζεται πως υπάρχει μια ειδική σχέση που επισφραγίστηκε με το Μπερίτ ή τη Συνθήκη / το Συμβόλαιο.** Αυτή αναλύεται στην Τορά.
- Σε σχέση με τους άλλους λαούς πιστεύουν πως οι Δίκαιοι όλων των Εθνών θα επιβραβευτούν από τον Θεό (η σωτηρία δεν είναι προνόμιο μόνο των δίκαιων Εβραίων).
- **Για τους Εβραίους, οι άλλες μονοθεϊστικές θρησκείες, ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ, κατέχουν ένα μέρος της αλήθειας** (ανάλογα με τον βαθμό συγγένειας με την «αληθινή θρησκεία», τον Ιουδαϊσμό). Ωστόσο ο προσηλυτισμός δεν είναι στόχος του Ιουδαϊσμού.

Η Τορά και ο εβραϊκός νόμος (γραφτός και προφορικός)

- **Τορά:** πρόκειται για τα πρώτα πέντε βιβλία της Βίβλου, τη λεγόμενη **Πεντάτευχο** (γραμμένη από τον Μωυσή σύμφωνα με την παράδοση). Ευρύτερα, με τη λέξη Τορά, οι Εβραίοι αναφέρονται σε ολόκληρο το περιεχόμενο των βιβλίων της Βίβλου (την Πεντάτευχο, τους Προφήτες και τις Γραφές) ή της λεγόμενης Παλαιάς Διαθήκης [ο όρος Παλαιά Διαθήκη καθιερώνεται από τον 3^ο αι. μ.Χ. για τη διάκριση από την Καινή Διαθήκη των Χριστιανών].
- **Ο Γραπτός Νόμος:** Η Βίβλος αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της εβραϊκής διδασκαλίας. Σύμφωνα με αυτήν ο Θεός αποκαλύφθηκε στον Μωυσή (Δέκα εντολές) και τα πρώτα πέντε βιβλία της Βίβλου περιέχουν την εντολή για το σχέδιο του Θεού στον κόσμο. Στον Γραπτό Νόμο περιλαμβάνονται η ιστορία και οι βασικές αξίες του λαού του Ισραήλ και του θρησκευτικού πολιτισμού του. Ο Γραπτός Νόμος είναι αμετάβλητος.
- **Ο Προφορικός Νόμος:** Σύμφωνα με την εβραϊκή παράδοση, ο Θεός έδωσε και προφορικές εξηγήσεις στον Μωυσή. Αυτό επέτρεψε να καθιερωθεί η προφορική παράδοση της ερμηνείας του Γραπτού Νόμου. Μετά την καταστροφή του Ναού του Σολομώντα τον πρώτο αιώνα, οι ραβίνοι άρχισαν να καταγράφουν τους προφορικούς νόμους δίνοντας διάφορες ονομασίες στις συλλογές τους (Μισνά, Γκεμαρά, Ταλμούντ). Ήταν συγχρόνως μια προσπάθεια να καλύψουν τις ανάγκες των ανθρώπων σε κάθε εποχή χωρίς να απομακρύνονται από τον Γραπτό Νόμο.

Τα κύρια ρεύματα του Ιουδαϊσμού στο σημερινό κόσμο:

1. Ορθόδοξοι

■ Οι λεγόμενοι Ορθόδοξοι Εβραίοι, προσηλωμένοι στις βασικές πεποιθήσεις του Ιουδαϊσμού (αποκάλυψη του γραπτού και προφορικού θεϊκού νόμου στον Μωυσή στο όρος Σινά), αγωνιούν να διατηρήσουν τον εβραϊκό νόμο ως τρόπο ζωής, μέσα από μια διαδικασία εντατικής εκπαίδευσης, απορρίπτοντας τον κοσμικό τρόπο ζωής. Η εκπαίδευση για τα αγόρια είναι αυστηρή ακολουθώντας το πρόγραμμα σπουδών που καθιερώθηκε κατά την αρχαιότητα στις λεγόμενες yeshiva (γεσίβα=ραβινικά σεμινάρια). Οι προσδοκίες για τα κορίτσια είναι διαφορετικές: οι νεαρές Εβραίες ανατρέφονται για να γίνουν πιστές και αφοσιωμένες μητέρες και νοικοκυρές (Cohn-Sherbok, 1996, σ. 6-7). Ενώ δεν υπάρχει μια επίσημη δήλωση αρχών, το μεγαλύτερο μέρος του Ορθόδοξου Ιουδαϊσμού τηρεί μια συγκεκριμένη μορφή θεολογίας που βασίζεται στις δεκατρείς αρχές της εβραϊκής πίστης του Εβραίου φιλόσοφου του Μεσαίωνα Μαΐμονίδη. Ο Μαΐμονίδης (1135 - 1204 μ.Χ.) παρουσίασε αυτές τις αρχές ως "τις θεμελιώδεις αλήθειες της θρησκείας μας και τα ίδια της τα θεμέλια".

Ορθόδοξοι Εβραίοι υποδέχονται το νέο εβραϊκό έτος στην Ουκρανία το 2015.

Πηγή:

<https://www.theguardian.com/world/2015/sep/15/rosh-hashanah-ukraine-antisemitism>

Βασικές αντιλήψεις του Ορθόδοξου Ιουδαϊσμού σύμφωνα με τις αρχές του Εβραίου φιλόσοφου του Μεσαίωνα Μαϊμονίδη:

▪ **Πίστη στην ύπαρξη του Δημιουργού, ο οποίος είναι τέλειος σε κάθε τρόπο ύπαρξης και είναι η Πρωταρχική Αιτία όλων όσων υπάρχουν.**

▪ Πίστη στην αποκλειστικά πνευματική υπόσταση του Θεού

▪ Πίστη ότι ο Θεός επικοινωνεί με τον άνθρωπο μέσω της προφητείας

▪ **Πίστη στη θεϊκή προέλευση της Τορά**

▪ **Πίστη στο αμετάβλητο της Τορά (δεν επιτρέπονται αλλαγές)**

▪ Πίστη στην παντογνωσία και την πρόνοια του Θεού

▪ Πίστη στη θεία ανταμοιβή και ανταπόδοση

Πηγή: <https://americanhumanist.org/paths/judaism/>

Πηγή για την αντιμετώπιση των κοριτσιών από τους ορθόδοξους Εβραίους γονείς τους:

Είναι χαρακτηριστικό με ποιον τρόπο ένας διευθυντής Ορθόδοξου Γυμνασίου Θηλέων αναφέρεται στην επιλογή του συζύγου για τα κορίτσια σε μια ορθόδοξη κοινότητα: *«με τη μεγαλύτερη κόρη μου αυτό το κορίτσι ήταν σε σεμινάριο. Ο φίλος ενός φίλου είπε: «Ξέρω ένα πολύ καλό αγόρι για σένα». Όπως αποδείχθηκε, ήταν! Τώρα είναι παντρεμένη και έχει δύο δικά της μωρά. Προσπαθούμε να κάνουμε έλεγχο στο αγόρι για να δούμε αν ταιριάζουν μεταξύ τους. Πάντα ξέρεις κάποιον που γνωρίζει κάποιον. Τηλεφωνήσαμε και ελέγξαμε το σχολείο και τη συναγωγή και το ραβίνο [του αγοριού]. Μερικές φορές ελέγχεις και είναι ένα υπέροχο άτομο, αλλά δεν είναι για το παιδί σας. Θέλετε κάποιον κατάλληλο γι' αυτό. Υπήρχαν φορές που τηλεφώνησα και δεν μου άρεσε αυτό που άκουσα. Δεν υπάρχει λόγος να βγαίνει με κάποιον αν ξέρεις ότι δεν πρόκειται να λειτουργήσει ... Δεν είχα ποτέ πρόβλημα με αυτό. Αν πω «δεν με ενδιαφέρει αυτό το άτομο», δεν νομίζω ότι [η κόρη μου] θα στρεφόταν εναντίον μου».* (Cohn-Sherbok & Cohn-Sherbok, 1994, σ. 107-108).

Το σχολείο θηλέων ορθόδοξων Εβραίων στο Λονδίνο Yesodey Hatorah (περιοχή Stamford Hill) έγινε γνωστό για τη λογοκρισία κειμένων για ομόφυλα ζευγάρια το 2018. Πηγή:

<https://www.theguardian.com/education/2018/mar/09/yesodey-hatorah-jewish-girls-school-north-london-homosexual-references-textbook>

2. Παραδοσιακοί

▪ Εντός της εβραϊκής κοινότητας υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός Εβραίων οι οποίοι, ενώ αυτοχαρακτηρίζονται ορθόδοξοι ως προς τον προσανατολισμό τους, είναι λιγότερο αυστηροί από τους προηγούμενους ως προς την εβραϊκή εθιμοτυπία. Οι λεγόμενοι παραδοσιακοί Εβραίοι προσπαθούν να ακολουθήσουν μια μέση πορεία συνδυάζοντας την εβραϊκή κληρονομιά μ' ένα σύγχρονο τρόπο ζωής. Πρόκειται για παραλλαγή του Ορθόδοξου Εβραϊσμού.

▪ Αν και η λατρεία στις παραδοσιακές συναγωγές είναι συνήθως η ίδια με τις αυστηρά ορθόδοξες κοινότητες, οι άνδρες και οι γυναίκες επιτρέπεται να κάθονται μαζί. Μέσα στον παραδοσιακό Ιουδαϊσμό έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές για τη θέση των γυναικών. Στο παρελθόν ο Ιουδαϊσμός ήταν ουσιαστικά μια πατριαρχική θρησκεία με σαφώς καθορισμένους ρόλους για τους άνδρες και τις γυναίκες. Για παράδειγμα, δεν επιτρεπόταν στις γυναίκες να λάβουν ενεργό μέρος στην προσευχή και τη λατρεία. Σήμερα, όμως, οι παραδοσιακές συναγωγές ενθαρρύνουν ενεργά τις γυναίκες να αναλάβουν έναν πιο κεντρικό ρόλο στη θρησκευτική εθιμοτυπία. Σε ορισμένες κοινότητες οι γυναίκες έχουν αναλάβει ακόμη και θέσεις ηγεσίας (π.χ. προέδρου, αντιπροέδρου της συναγωγής, αλλά όχι ραβίνου ή ψάλτη) [Cohn-Sherbok, 1996, σ. 9-11].

Βασικές αρχές των παραδοσιακών Εβραίων:

Ο παραδοσιακός Ιουδαϊσμός εκπροσωπείται από την επίσημη δήλωση πεποιθήσεων του Συμβουλίου Ηγεσίας του Συντηρητικού Ιουδαϊσμού (1988), η οποία επιβεβαιώνει την πίστη στον Θεό και στη θεϊκή έμπνευση της Τορά. Ωστόσο, επιβεβαίωσε επίσης τη νομιμότητα των πολλαπλών ερμηνειών αυτών των θεμάτων. Το Συμβούλιο παρουσίασε τις ακόλουθες κύριες πεποιθήσεις που μοιράζονται εκπρόσωποι από διάφορες ομάδες του συντηρητικού κινήματος:

- Επιβεβαίωση της πίστης στον Θεό ως Δημιουργό και Κυβερνήτη του σύμπαντος
- Αρχή της Halakhah (του Εβραϊκού Νόμου)
- Πλουραλισμός που χαρακτηρίζει την εβραϊκή ζωή και σκέψη ανά τους αιώνες
- Κεντρική θέση της ηθικής στη ζωή των Εβραίων
- Σέβεται το Ισραήλ ως τους Αγίους Τόπους
- Ο εβραϊκός νόμος και η παράδοση που εμπλουτίζει την εβραϊκή ζωή και που βοηθά «να διαμορφωθεί ο κόσμος πιο κοντά στο προφητικό όραμα της Βασιλείας του Θεού».

Πηγή: <https://americanhumanist.org/paths/judaism/>

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, για πρώτη φορά το 2009, μια γυναίκα, η Sara Hurwitz, ανέλαβε τον ρόλο ραβίνου σε ορθόδοξη συναγωγή. Ωστόσο, το Παγκόσμιο Ραβινικό συμβούλιο της Αμερικής, εκπροσωπώντας χίλιους ορθόδοξους ραβίνους, απαγορεύει την είσοδο γυναικών σε αυτό και αντιτίθεται σθεναρά στην τοποθέτηση γυναικών ραβίνων σε ορθόδοξες συναγωγές. Στη φωτογραφία η ορθόδοξη ραβίνος Hadas Dasi Fruchter στη συναγωγή Μπεθ Σολόμ στο Πότομακ των ΗΠΑ (2020).

Πηγή:https://gazette.com/life/in-a-break-with-tradition-orthodox-jewish-women-are-leading-synagogues/article_6abb879c-9450-11e8-9bff-6bbc58ab831a.html

3. Μεταρρυθμιστές

Από την εποχή του Διαφωτισμού, οι Εβραίοι μεταρρυθμιστές προσπάθησαν να επανεκτιμήσουν την εβραϊκή πίστη, τροποποιώντας την παράδοση ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες. Αρχικά ο Ιουδαϊσμός των Μεταρρυθμιστών Εβραίων άνοιξε το δρόμο για μια τέτοια διαδικασία εκσυγχρονισμού. Στη συνέχεια, εντός του μεταρρυθμιστικού κινήματος, εμφανίστηκε μια συντηρητική ομάδα η οποία, αν και τονίζει τη σημασία της εβραϊκής εθιμοτυπίας, δεν εφαρμόζει τις εντολές του εβραϊκού νόμου στην καθημερινή της ζωή. Τα τελευταία χρόνια οι συντηρητικοί μεταρρυθμιστές προωθούν τη δημιουργία μικρών ομάδων σε κατοικίες (havurot) που οργανώνουν τις δικές τους θρησκευτικές συναντήσεις χωρίς ραβινική ηγεσία. Οι Μεταρρυθμιστές Εβραίοι αποστασιοποιούνται από τον Ορθόδοξο εβραϊσμό, καθώς αποδέχονται μια σειρά από πρακτικές που αποδοκιμάζονται από το ορθόδοξο κατεστημένο. Για παράδειγμα, το 1983 η Μεταρρυθμιστική Ραβινική Ένωση στις ΗΠΑ όρισε ότι το παιδί, είτε από Εβραία μητέρα είτε από Εβραίο πατέρα, θα πρέπει να θεωρείται Εβραίος (οι ορθόδοξοι και παραδοσιακοί δέχονται πως η εβραϊκότητα καθορίζεται μόνο από τη θρησκεία της μητέρας). Ένα άλλο φιλελεύθερο χαρακτηριστικό του Μεταρρυθμιστικού Ιουδαϊσμού ήταν η αποδοχή των γυναικών ως ραβίνων και ψαλτών. Το 1972, το Μεταρρυθμιστικό κίνημα χειροτόνησε την πρώτη γυναίκα ραβίνο- τα επόμενα χρόνια ένας αυξανόμενος αριθμός γυναικών εισήλθε στο ραβινικό σώμα (Cohn-Sherbok, 1996, σ. 14-15).

Δήλωση Αρχών του Μεταρρυθμιστικού Ιουδαϊσμού (1999):

- Επιβεβαιώνουμε την Αλήθεια και την ενότητα του Θεού, ακόμη και αν διαφέρουμε στην κατανόηση της θεϊκής παρουσίας.
- Αντιμετωπίζουμε την παρουσία του Θεού σε στιγμές δέους και θαυμασμού, σε πράξεις δικαιοσύνης και συμπόνιας, σε σχέσεις αγάπης και στις εμπειρίες της καθημερινής ζωής.
- Φέρνουμε την Τορά στον κόσμο όταν προσπαθούμε να εκπληρώσουμε τις υψηλότερες ηθικές εντολές στις σχέσεις μας με τους άλλους και με όλη τη δημιουργία του Θεού.
- Επιδιώκουμε το διάλογο και την κοινή δράση με ανθρώπους άλλων θρησκειών με την ελπίδα ότι μαζί μπορούμε να φέρουμε την ειρήνη, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη στον κόσμο μας.
- Αγκαλιάζουμε τον θρησκευτικό και πολιτισμικό πλουραλισμό ως έκφραση της ζωτικότητας της εβραϊκής κοινοτικής ζωής στο Ισραήλ και τη διασπορά.
- Δεσμευόμαστε να εκπληρώσουμε την ιστορική δέσμευση του Μεταρρυθμιστικού Ιουδαϊσμού για την πλήρη ισότητα των γυναικών και ανδρών στην εβραϊκή ζωή.

Πηγή: <https://americanhumanist.org/paths/judaism/>

Πηγή: Υπάρχει πραγματική ισότητα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες ραβίνους ακόμα και στις συναγωγές των Μεταρρυθμιστών Εβραίων; Η μαρτυρία μιας γυναίκας ραβίνου:

Η διαφορά στις αμοιβές μεταξύ γυναικών και ανδρών σε θέσεις ραβίνου είναι έως και 20%. Βλέπετε, μένουμε συνέχεια έγκυες και δεν τους αρέσει αυτό πάρα πολύ ... ως δασκάλα, δεν με είδαν ποτέ ως πραγματική ραβίνο. Ο βοηθός ραβίνος ονομάστηκε συνεργάτης πριν καν με κάνουν συνεργάτη... Πάντα "έπρεπε να είμαι καλύτερη", να μιλώ καλύτερα, να είμαι πιο δημιουργική. Έπρεπε να επινοώ νέα πράγματα όλη την ώρα, ενώ ο συνεργάτης άνδρας μπορούσε να κάνει συνεχώς το ίδιο πράγμα.

(Cohn-Sherbok & Cohn-Sherbok, 1994, σ. 34-35).

Πρόκειται για άνδρες και γυναίκες ραβίνους και βοηθούς ραβίνων στη μεγαλύτερη συναγωγή Emanu El της Νέας Υόρκης, τη μεγαλύτερη των Μεταρρυθμιστών Εβραίων στις ΗΠΑ. Πηγή: από την επίσημη σελίδα της συναγωγής <https://www.emanuelnyc.org/about-us/>

4. Ριζοσπάστες (Ουμανιστικός Ιουδαϊσμός)

Η σύγχρονη εβραϊκή κοινότητα περιλαμβάνει επίσης μέλη τα οποία, αν και επιδιώκουν να αναγνωρίζονται ως Εβραίοι, έχουν υιοθετήσει εναλλακτικές προσεγγίσεις της παράδοσης. Ο Ουμανιστικός Ιουδαϊσμός γνώρισε σημαντική ανάπτυξη: σήμερα υπάρχουν 40.000 Εβραίοι σε όλον τον κόσμο οι οποίοι ασπάζονται τις αρχές του εβραϊκού ανθρωπισμού. Ο ουμανιστικός Ιουδαϊσμός έχει εγκαταλείψει την παραδοσιακή πίστη στον Θεό και ασπάζεται μια ανθρωποκεντρική φιλοσοφία που συνδυάζει τον εορτασμό του εβραϊκού πολιτισμού και της εβραϊκής ταυτότητας με την προσήλωση στις ανθρωπιστικές αξίες. Οι βασικές αρχές της κίνησης, που δεν αναγνωρίζεται ως ιουδαϊκή από τους θρησκευόμενους Εβραίους, είναι:

- Ο Ιουδαϊσμός είναι ο ιστορικός πολιτισμός του εβραϊκού λαού και η θρησκεία είναι μόνο ένα μέρος αυτού του πολιτισμού.
- Οι άνθρωποι έχουν τη δύναμη και την ευθύνη να διαμορφώνουν τη ζωή τους ανεξάρτητα από την υπερφυσική εξουσία.
- Η ηθική και η δεοντολογία πρέπει να εξυπηρετούν τις ανθρώπινες ανάγκες και οι επιλογές πρέπει να βασίζονται στην εξέταση των συνεπειών των πράξεων και όχι σε προκαθορισμένους κανόνες ή εντολές.
- Τα βιβλικά και άλλα παραδοσιακά κείμενα είναι προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας και γίνονται καλύτερα κατανοητά μέσω της αρχαιολογίας και άλλων επιστημονικών αναλύσεων.

Πηγές: Cohn-Sherbok, 1996, σ. 17-18. <https://americanhumanist.org/paths/judaism/>

Στο βιβλίο «A Life of Courage: Sherwin Wine and Humanistic Judaism» παρουσιάζονται οι απόψεις του ιδρυτή της κίνησης του ραβίνου Sherwin Wine (1928-2007): «στην καρδιά του Ανθρωπιστικού Ιουδαϊσμού βρίσκεται μια θετική απάντηση στο κεντρικό ερώτημα όλων των ιστορικών θρησκειών και των πραγματιστικών φιλοσοφιών: πού βρίσκουμε την πηγή της δύναμης και της σοφίας για να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα της ζωής; Το κεντρικό σημείο εστίασης του ανθρωπισμού είναι οι άνθρωποι και οι δυνάμεις του φυσικού κόσμου. Δεν είμαστε ο αθεϊστικός Ιουδαϊσμός. Είμαστε ο ανθρωπιστικός Ιουδαϊσμός“

5. Ανεξάρτητοι

Το ερώτημα είναι καίριο: μπορεί να θεωρείται κάποιος Εβραίος χωρίς να ανήκει στον Ιουδαϊσμό; Στην εβραϊκή κοινότητα πολλά μέλη έχουν αποστασιοποιηθεί από τον Ιουδαϊσμό - μερικά από αυτά τα άτομα έχουν απλώς αφομοιωθεί στον κοσμικό κόσμο. Ορισμένοι από τους ανένταχτους Εβραίους έχασαν το ενδιαφέρον τους για τον Ιουδαϊσμό επειδή δεν ήταν σε θέση να αποδεχθούν τις θρησκευτικές αρχές του. Για αυτούς τους Εβραίους η πίστη στον Θεό ήταν απλώς αδιανόητη. Άλλοι Εβραίοι δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να ταυτιστούν με την εβραϊκή κοινότητα επειδή έχουν παντρευτεί μέλη άλλων κοινοτήτων. Τα άτομα αυτά, αν και τυπικά ανήκουν στην κοινότητα, έχουν απομακρυνθεί από κάθε μορφή εβραϊκής πρακτικής. Άλλοι, επίσης, έχουν αποσυρθεί από την εβραϊκή ζωή, παρόλο που θεωρούνται Εβραίοι από την κοινότητα λόγω της γέννησής τους. Ως εκ τούτου, τα ανένταχτα μέλη της εβραϊκής κοινότητας κυμαίνονται σε ένα ευρύ φάσμα πεποιθήσεων και πρακτικών. Ωστόσο, παρά τις διαφορές στην προσέγγιση, όλοι έχουν αποστασιοποιηθεί από τις επίσημες καθιερωμένες δομές της πίστης (Cohn-Sherbok, 1996, σ. 20-24).

Βιβλιογραφία:

- Borgen, P. (1996). *Early Christianity and Hellenistic Judaism*, T and T Clark.
- Cohn-Sherbok, D., & Cohn-Sherbok, L. (1994). *The American Jew: Voices from an American Jewish Community*. London Fount.
- Cohn-Sherbok, D. (1996). *Modern Judaism*. Palgrave Schol, Print UK.
- Cohn-Sherbok, D. (2005). *Judaism. History, Belief and Practice*, Taylor and Francis e-Library.
- Dunlop, D.M.(1954). *The History of the Jewish Khazars*, Princeton University Press.
- Feldman, L.H. (2006). *Judaism and Hellenism Reconsidered*, Brill.
- Rosenthal, M. (1997). Why Spinoza Chose the Hebrews: The Exemplary Function of Prophecy in the Theological-Political Treatise. *History of Political Thought*, 18, 207-241.

Ηλεκτρονικές πηγές:

- Steinberg, Justin. "Spinoza's Political Philosophy." Stanford Encyclopedia of Philosophy. Accessed December 5, 2023. <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza-political/#HistBack>
- *A Brief Overview of the History of Judaism*. (n.d.). American Humanist Association. Retrieved September 1, 2023, from <https://americanhumanist.org/paths/judaism/>